

Autor: Radim Lhoták

Většina z nás žije všedními starostmi. Strach o existenční zajištění, o postavení ve společnosti, o uspokojení potřeb nás poutá k věcem a dostupným možnostem, jimiž uskutečňujeme vlastní cestu životem. Tytéž věci a možnosti předurčují naše bytí závislé na situaci, do které jsme zasazeni. Otázka bytí a snahy mu porozumět je ústředním tématem existenciální filozofie, z níž pochází myšlenka individualismu. Individualistické koncepce měly u svého zrodu ve štítu osvobozený postoj ke světu, jejich principem bylo odpoutání individua od zavlečenosti ve světě věcí a podmínek mimo jeho bytostné přesvědčení a vůli. Jak je však individualismus chápán z pohledu současného člověka?

Ernest Hemingway řekl: Jedinec je vše, co máme. A měl tím na mysli schopnost člověka postavit se čelem proti všem okolnostem doby, které ho zotročují, diktují mu způsob života a směřování, nutí ho chovat se podle vžitého vzorce společenského úspěchu. Jít proti proudu podle svého vlastního přesvědčení bez ohledu na všechny protivy reálného světa a odpor ostatních lidí, to je smysl individuální svobody. Porozumět smyslu vlastního bytí bez všech omletých pouček, názorů a tlaku okolí, to byl původní obsah individualismu. Individualismus měl vést člověka k vědomí jeho bytostných možností nezávisle na tom, co je mu bezprostředně dáno tady a teď, čím je jeho život předurčen z vnějšku. Měl být cestou k plnému lidství, aktivnímu lidství, hledajícímu lidství, svobodnému lidství.

Ve smyslu svobodného či naopak spoutaného bytí rozlišil Martin Heidegger dva způsoby našeho pobytu ve světě. Pobyt mající vlastní podobu vtěleného rozvrhování života se starostí o možnost bytí vcelku, tedy v identitě se sebou samým a se zahrnutím všech možností, jimiž se člověk stává aktivní složkou směřující k libovolné změně a nezávislosti. Fundamentální otázka vlastního pobytu ve světě zní: Je náš pobyt autentický? Jinými slovy, je sám sebou či nikoliv? Naproti vlastnímu pobytu staví Heidegger pobyt mající podobu upadlého vleku každodennosti, při níž člověk splývá s živlem přízemní existence, je pohlcen jsoucím v jeho danosti. Takový pobyt vyjadřuje přímočaré rozvrhování života, krátkozrakou starost o zítřek odrážející nutkavou potřebu a nouzi, obstarávání a práci.

Význam věcí je nám otevřen tím, jakou pro nás mají užitnou hodnotu. K tomu, abychom dokázali věci užívat, je nutný určitý základní odstup, distance, při níž jsou nám věci podřízeny a nikoliv my jim. Základem tohoto odstupu je jejich popření až k nicotě, popření nikoliv ve smyslu ontologickém, ale ve smyslu jejich zbytnosti pro náš život. Podobně novodobá filozofie přistupuje k tématu bytí a vnímá ho jako základní zřetel pro pochopení smyslu naší existence. Je-li pobyt ve světě upadlý tím, že se upíná k věcem jako předmětům potřeby a chápe se jich jako nutné podmínky přežívání v každodennosti, je naopak autentické bytí samo přítomno jen v sebezapírání a uniká nám právě tím, že nás odkazuje k věcem a vede k nim. K tomu,

abychom dokázali porozumět životu, porozumět jevům tohoto světa v jejich skrytosti, a věci našeho světa se nám skrývají právě tím, že se k nim vztahujeme z pohledu zvěcnělé náplně našeho existenčního obstarávání, že jsou cílem i mezníkem našich tužeb a přání, nuže k tomu, abychom dokázali porozumět světu a sami sobě, musí se naše bytí stát jsoucnem, ke kterému se vztahujeme mimo vžitě souvislosti našeho života. Musíme učinit jeden krok zpět a tímto krokem se vymknout z vleku každodennosti a procítit onu nicotu, existencionální prázdnotu, skrze níž se nám začnou věci zjevovat v novém světle, v pravém světle jejich autentičnosti a odtažitosti. Teprve nezaujatost k daným a osvojeným možnostem nám odkrývá možnost v celé její šíři a úžasné tajemnosti, jako univerzální součást našeho já, které se tak vlastním nahlédnutím osvobozuje. V přítomnosti ničeho, v prožitku od všeho oproštěné nicoty, má tak pobyt ve světě zkušenost bytí, a bez této zkušenosti není žádné rozumějící bytí, jemuž se reálný svět zjevuje a otevírá.

Způsob našeho pobytu ve světě je věcí každého z nás. Fenomenologie zjevování jsoucen reálného světa má do značné míry odraz v tom, jak se prostřednictvím našeho bytí k těmto jsoucnům vztahujeme. Naše schopnost odpoutat se od totality jsoucího a jejího diktátu je přirozeně aktem individuálním. Naše bytostná svoboda a identita, naše porozumění světu a sama sobě jsou výrazem vnitřní svobody jednotlivce. Zde má kořeny novodobý důraz na individuální prožívání a zkušenost, na svobodný názor nezaujatý obecným míněním. Individualismus jako životní postoj nemá původně nic společného s možností jednotlivce užívat si samostatně požitků z vlastního přičinění, či z vlastní starosti o hmotné podmínky své existence. Jeho obsah je právě opačný a vede k vyvlastnění těchto požitků, k vymknutí se ze všech věčných starostí o svůj pobyt ve světě, a tak porozumět vlastní podstatě bytí a naučit se svobodnému hledání pravého smyslu života. Je-li potom věčný obsah našeho života, jeho zbytný souhrn věcí pouhým prostředkem na cestě k netušeným možnostem, je vlastní téma individualismu návodem a cestou k lidské vzájemnosti, k pochopení hlubšího vztahu našeho já k těm součástem světa, které nemají hodnotu pouhého nástroje, mrtvé věci, nýbrž snoubí se s naším vlastním bytím v širší a mocnější celek, jakým je společenství spřízněných duší. Směna za hodnotu vzájemnosti, oběť vlastního sobectví položená na oltář společného naplnění a zadostičinění ve vzájemné úctě a lásce, to je bytostný cíl individualismu v jeho ryzí podstatě.

Problém současné doby spočívá v tom, že individualismus uchopený člověkem vnitřně nesvobodným, nemyslicím či zaujatým je ve svém důsledku pravým opakem, je pustým egoismem. Existencionální teze individualismu měly východisko v novém a oproštěném lidství, ve vzkříšené hodnotě člověka, který přestává být ovčí, přestává se řídit v zásadě zvířecími instinkty. Zvířata žijí přítomností a svým pobytem ve světě se vztahují k věcem tak, jak jsou jim dány, řídí se bezprostřední zkušeností a názorem bez vědomí času a souvislostí, neuvědomují si vlastní bytí ani vlastní možnosti jako rozumné bytosti, volí pouze z toho, co jim daný svět poskytuje, a tomu se přizpůsobují, sama nebo v tlupě, to je jedno. Nemají schopnost svobodně si určovat podmínky, měnit své okolí a svět za nějakým rozumným cílem, k něčemu směřovat a v tom směru účinně spolupracovat. Dnešní individualista, kdyby nebyl tím nesvobodným a konzumním jedincem vázaným na svět a věci v něm tak, jak se mu bezprostředně nabízejí, musel by pochopit nutnost tolerance, spolupráce a vzájemnosti, pokud by dokázal individuálně myslet a řešit otázky vlastního bytí nezávisle na předmětech

svého domnělého prospěchu. Konzumní individualista však nemůže být ničím jiným, než článkem v řetězu, sobeckým spotřebitelem a vykořisťovatelem daných příležitostí. Bohužel současný svět mu to nejen umožňuje, ale přímo ho k tomu vede.